

Sumari

1. La crida d'una guerra no tan llunyana	7
2. El <i>Ciudad de Barcelona</i> . Un creuer sense retorn	23
3. <i>Death by water</i>	37
4. Albacete, centre d'operacions de les Brigades Internacionals	59
5. Vull tornar a casa.....	73
6. Mort al front.....	89
7. La primera gran retirada.....	101
8. "When we go back from here, boy, there's no pension, no nothing"	111
9. Un adeu amarg.....	123
10. Presoners de Franco i perseguits a casa.....	137
Epíleg. Una xarxa per recuperar la memòria.....	153
Agraïments	177
Bibliografia.....	179

Capítol 1

La crida d'una guerra no tan llunyana

L'estiu de 1936, Ron Liversegde estava treballant a Atlin, Canadà, quan va sentir a parlar per primera vegada de la Guerra Civil espanyola. En aquells moments tenia trenta-set anys i la seva vida havia estat una lluita constant per intentar sobreviure. Nascut a Bradford, Anglaterra, va haver de deixar l'escola als dotze anys i anar a treballar a una fàbrica de tenyits de cotó per ajudar els seus pares. Quan va començar la Primera Guerra Mundial va voler allistar-se, però com que només tenia quinze anys no el van deixar i va haver d'esperar un any fins que va aconseguir que l'enviessin a França a primera línia de front. Fou ferit a la batalla del Some i a la del Marne, on va conèixer un presoner alemany que li va parlar del marxisme. Aquella conversa va canviar la perspectiva que tenia del món, li va fer entendre que havia anat a lluitar a una guerra on només havia estat utilitzat com a carn de canó en benefici dels interessos de les grans potències i la burgesia. Quan va tornar a Anglaterra, després d'estar uns mesos hospitalitzat a Rouen, es va unir al Partit Comunista i intentà, sense èxit, trobar una feina estable. Després de provar sort uns anys a Austràlia treballant com a temporer, decidí emigrar al Canadà on, malgrat les expectatives, va haver de recórrer el país aprofitant feines eventuais amb unes pèssimes condicions laborals. Van ser uns anys molt durs en els quals, com tants altres joves immigrants, també va patir un llarg període d'atur causat per la crisi de 1929. Aquesta situació va reafirmar les seves idees: l'any 1933 es va afiliar al Partit Comunista de Canadà, va formar part dels comitès d'aturats i va ajudar a promoure una de les vagues més importants d'aquell moment al país, l'*On to Ottawa Trek*. Durant

aquella època també es va fer càrrec de la direcció i l'edició del diari obrer *Relief Camp Worker*.¹

Des de la primavera de 1936, en Ron estava a Atlin contractat pel sindicat de miners i les notícies que a partir del mes de juliol va començar a llegir sobre els bombardejos i les execucions de civils a Espanya l'angoixaven. Volia tornar a Vancouver, des d'on li arribaven

Ronald Liversedge. Fotografia cedida per l'editor David Yorke.

cartes dels seus amics que li explicaven que s'estaven organitzant comitès d'ajuda per recollir diners. No hi va poder anar fins al mes de novembre, però en aquell moment ja havia pres una decisió: no en tenia prou de fer col·lectes o xerrades informatives com estaven fent molts dels seus companys, volia anar a Espanya a combatre. Com escriuria anys després: “els homes aquell temps tenien consciència política, tots entenen què significava el feixisme per a la gent comuna, i que si el feixisme guanyava a Espanya hi hauria una Segona Guerra Mundial”.²

A més de tres mil quilòmetres d'allà, Abe Osheroff havia pres la mateixa decisió. Només tenia vint anys, però la realitat que havia viscut des de petit al barri de Brooklyn de Nova York, ple de fills d'immigrants com ell, l'havia fet desenvolupar una forta consciència social. Havia vist pares buscant menjar a les escombraries i gent desnonada de casa seva després del crack de 1929. El seu activisme havia nascut de la voluntat de fer alguna cosa pels seus veïns i amb només catorze anys va organitzar alguns amics per ajudar les famílies desallotjades a tornar a ocupar els seus pisos.

1. LIVERSEDGE, Ronald: *Recollections of the On to Ottawa Trek*.

2. LIVERSEDGE, Ronald: *Mac-Pap. Memoir of a Canadian in The Spanish Civil War*, p. 32.

Va acabar detingut i apallissat per uns policies, que també el van insultar pel seu origen jueu. L'incident no el va desanimar i quan el van alliberar va seguir participant en les lluites obreres. Malgrat el seu compromís ideològic, quan va sentir les primeres informacions sobre el cop d'estat dels militars espanyols, no tenia previst deixar la xicota d'aquell moment per anar a una guerra que al principi li semblava molt llunyana. Però les notícies que començaren a arribar cada dia i veure una filmació de les víctimes del bombardeig de Gernika, el van convèncer que aquella lluita també era la seva.³

Aquells mateixos dies, a Londres, l'Alun Menai, un gal·lès nascut a Gilfach Goch, que amb només catorze anys havia sobreviscut de miracle després d'haver quedat sepultat a la mina on treballava, també estava a punt de decidir quin havia de ser el seu camí a la vida. Durant els anys de la depressió econòmica, s'havia vist obligat a marxar a Londres a buscar les oportunitats que les valls de Gal·les ja no oferien. Aquest viatge, però, havia estat d'anada i tornada fins que, animat pel seu germà Glyn, decidí tornar a provar sort a la ciutat treballant a la construcció. Implicat en les lluites obreres des de molt jove, quan va tornar a Londres va començar a ajudar a recollir diners per Espanya, on estava lluitant el seu amic Billy, mentre llegia el que es publicava sobre el tema i observava amb consternació la passivitat del seu govern i de part de la classe obrera britànica. Es va plantejar marxar com a voluntari, però aquell octubre de 1936 l'Alun tenia una altra prioritat: participar en la manifestació antifeixista que s'estava preparant a l'East End de Londres per aturar la marxa que pretenia fer Oswald Mosley amb els seus "camises negres".

La trobada entre les dues manifestacions va acabar en l'anomenada Batalla de Cable Street,⁴ en la qual la policia que protegia la marxa

3. DOUGLAS, Martin: *Abe Osberoff, Veteran of Abraham Lincoln Brigade, dies at 92*. *The New York Times*, 11 abril de 2008. JENSEN, Robert: *Abe Osberoff: On the joys and risks of living in the empire*. Third Coast Activist Resource Center.

4. Aquests incidents van tenir lloc el 4 d'octubre de 1936. Oswald Mosley, fundador i cap de la Unió Britànica de Feixistes, pretenia fer una demostració de força que emulés la Marxa sobre Roma de Mussolini. L'East End era un barri on vivien molts jueus, que també van participar en la manifestació antifeixista.

dels “camises negres” va carregar contra els manifestants antifeixistes. Com recordaria l’Alun anys després, veure desfilant pels carrers aquells feixistes va fer prendre consciència a molta gent que el que havia passat a Alemanya podia passar a la Gran Bretanya si no es feia res. A ell també li va fer entendre que el seu amic Billy havia estat ferit a la Guerra Civil espanyola per impedir que aquella ideologia seguís guanyant terreny a Europa. Pocs dies després tenia una entrevista per entrar a treballar a la policia metropolitana, una feina segura que li podia solucionar la vida. Una conversa amb un amic activista i el que havia viscut a la manifestació, el van fer canviar de camí. Va anar a fer una entrevista, però a l’oficina del *Daily Worker* a King Street, on es reclutaven voluntaris per marxar a Espanya.⁵

En David Newman, un altre jove anglès que formava part de la Lliga de Joves Comunistes, també recordava aquesta oficina on el va atendre un home de cabells grisos molt simpàtic que li va donar una adreça de Paris i li va dir que un cop allà preguntés per la Rita o en Max. Feia pocs dies havia estat a una xerrada a Edmonton, on molts dels allà reunits van escoltar per primera vegada que “a tot el món, independentment de la nacionalitat i les diferències polítiques, els homes s’estaven unint amb la gent d’Espanya en la seva lluita per la llibertat”.⁶ Aquests quatre homes no es coneixien i vivien a països diferents, però van sentir dins seu una mateixa crida que abans i després, com explicava en David Newman, sentirien també milers d’homes i dones d’arreu del món.

França, Dinamarca, Polònia, Itàlia, Alemanya, Bèlgica, Noruega, Suècia, Cuba, la Gran Bretanya, l’Argentina, Xina, els Estats Units, Canadà... són només alguns dels països dels quals procedien els més de 35.000 voluntaris internacionals que van participar a la Guerra Civil espanyola. Els primers estrangers que van lluitar en el bàndol republicà eren exiliats procedents de l’Alemanya o de la Itàlia feixista

5. MENAI WILLIAMS, Alun: *I vaig tornar a creuar l’Ebre. Memòries d’un brigadista gal·lès durant la Guerra Civil*.

6. Diari de David Newman transcrit i cedit pel seu fill Mark Newman.

que ja vivien a Barcelona i a altres ciutats que van quedar sota control republicà. L'agost de 1936 amb alguns d'aquests efectius es constituí la *centúria Thälmann*, formada per comunistes alemanys i austríacs expatriats, que s'integrà a la columna *19 de juliol* del PSUC. També se sumaren a unitats republicanes alguns dels atletes estrangers que havien vingut a Barcelona per participar a l'Olimpíada Popular que havia de començar el 19 de juliol i van decidir quedar-se. I les primeres setmanes de la guerra van arribar anarquistes italians que estaven exiliats a França que formaren la secció italiana a la *columna Ascaso*, anarquistes d'altres països que s'uniren al grup internacional de la columna *Durruti*, a més d'altres persones que espontàniament van decidir desplaçar-se fins a Espanya per oferir la seva ajuda.⁷

A la majoria d'aquests voluntaris, a banda del seu compromís ideològic, o en alguns casos el desig de participar en la revolució obrera que s'havia iniciat a Catalunya, els va moure la impotència de veure que els seus governs no tenien cap intenció d'ajudar els republicans enfront del cop d'estat feixista. L'agost de 1936 s'havia signat el pacte de "no intervenció", pel qual la majoria de països europeus es comprometien a mantenir-se neutrals i no proporcionar armes ni donar suport a cap dels dos bàndols. Per tal de supervisar l'acord, el mes de setembre del mateix any es va crear a Londres el "Comitè de No-Intervenció", en el qual tenien representació els principals països europeus. La por que el conflicte espanyol acabés provocant una guerra europea era molt gran i es va pensar que aquesta fórmula permetria no donar cap excusa a Hitler per començar-la. Com destaca Sánchez Cervelló, ni França ni Anglaterra es veien amb prou força per enfrontar-se a Alemanya en un nou conflicte bèl·lic i cap dels dos governs tampoc volia que el procés revolucionari que s'havia engegat sobretot

7. Per saber més coses dels anarquistes que participaren en aquests grups o en les Brigades Internacionals, vegeu KENYON Zimmer: "Forgotten Fighters: American Anarchist Volunteers in the Spanish Civil War" publicat a *Journal for the Study of Radicalism*, vol. 10, núm. 2, 2016. La centúria Thälmann va ser creada per Hans Beimler, diputat comunista alemany que fou tancat a Dachau quan els nazis van arribar al poder i va aconseguir escapar-ne el maig de 1936. El nom de la centúria estava dedicat al líder del Partit Comunista alemany.

a Catalunya s'escampés als seus països. El resultat d'aquesta política va ser que el govern republicà no podia comprar armes al mercat internacional, o si les comprava era difícil que arribessin per la frontera francesa, que durant mesos no va deixar passar armament que s'havia adquirit a Txecoslovàquia o a l'URSS. En canvi, les evidències que Alemanya i Itàlia estaven proporcionant armament, homes i suport tècnic al bàndol franquista eren cada vegada més grans.⁸

Les organitzacions obreres de diferents països havien començat a fer col·lectes i xerrades en suport a l'Espanya republicana, però aviat es van adonar que davant la passivitat dels governs del món calia fer un pas més. El setembre de 1936, la Internacional Comunista va decidir crear les anomenades Brigades Internacionals per intentar contrarestar l'ajuda que Hitler i Mussolini proporcionaven al bàndol rebel i donar forma i segons alguns autors controlar un moviment que havia començat de manera espontània. S'organitzaren oficines de reclutament clandestines i s'articulà tota una infraestructura que permetia aconseguir visats, bitllets de vaixell o de tren i organitzar l'entrada a un país en guerra. Malgrat que els partits comunistes van jugar un paper molt important en el reclutament de les brigades (sobretot el Partit Comunista Francès, que s'encarregava de rebre brigadistes de tot el món i facilitar-los el pas cap a Espanya des de París), no tots els voluntaris eren militants comunistes, també hi havia socialistes, anarquistes, o persones que no estaven adscrites a cap organització. La majoria es van moure per un sentiment de solidaritat i pel convenciment que la Guerra Civil a Espanya era un combat contra el feixisme, que durant els anys 30 intentava imposar-se a tot Europa

8. Com assenyala Sánchez Cervelló, els franquistes van comptar durant la guerra amb 70.000 mercenaris marroquins que s'enquadraren a la Legió, amb uns 20.000 voluntaris portuguesos coneguts com a "Viriatos", 6.000 alemanys de la Legió Còndor amb més de 200 avions, a més d'un cos de tancs proporcionat per Alemanya, els més de 70.000 soldats italians del Corpo di Truppe Volontarie i 6.000 homes de l'aviació italiana. En contrast, el govern republicà va rebre ajuda de Mèxic, com a màxim 2.500 assessors, pilots i altres especialistes de l'URSS, a banda de l'armament que es comprà a aquest país, que segons aquest autor va ser molt car. Sánchez Cervelló, Josep; "La Batalla de l'Ebre, una necessitat per la República". Dins: DIVERSOS AUTORS: *Textos per entendre millor la Guerra Civil. No jubilem la memòria (2003-2012)*.

i ja havia aconseguit el poder a diversos països. No els van aturar les lleis que es van promulgar en alguns estats per impedir que els seus ciutadans s'impliquessin en el conflicte i que en alguns casos, com al Canadà o a la Gran Bretanya, podien comportar fins i tot penes de presó. Van desobeir la legalitat establerta per lluitar per una causa que consideraven justa i legítima, deixant enrere les seves famílies i la feina sense importar-los què els passaria en tornar, si és que aconseguien sobreviure en aquella guerra incerta.

Com recordava l'Alun Menai a les seves memòries, pocs dies abans de marxar de la Gran Bretanya: “estava a punt d'infringir la llei, d'ésser un criminal en fuga per haver tingut la gosadia d'unir-me a la lluita en defensa de la llibertat”.⁹ La seva família no l'havia volgut entendre i el seu germà l'havia tractat d'irresponsable, però malgrat tot estava decidit. La seva determinació, però, no va ser suficient, i com també els va passar a molts altres voluntaris, el seu primer intent d'arribar a Espanya va ser un fracàs. Va marxar de Londres el gener de 1937 com a cap d'un grup de quatre homes més; li havien donat diners per pagar els bitllets de ferri que els portarien a

França, on havien d'agafar un tren fins a París. Un cop allà, l'Alun havia de portar un exemplar de l'edició del *The Times* sota el braç i esperar que una noia se li acostés i li agafés el diari. Tal com estava previst, la noia els esperava a l'estació i després de portar-los fins a

Alun Menai (assegut) i el seu amic Billy el mes de juliol de 1937. Fotografia cedida per Alan Warren.

9. MENAI WILLIAMS, Alun: *I vaig tornar a creuar l'Ebre. Memòries d'un brigadista gal·lès durant la Guerra Civil*, p. 25.

un suburbi de París, Charlotte Haldane¹⁰ els va entrevistar i els donà les instruccions per arribar fins a Perpinyà, on els esperaria un altre contacte. El viatge clandestí es va tòrcer quan van arribar a Perpinyà, on van ser detinguts per la policia francesa. Els quatre voluntaris que anaven amb l'Alun van ser declarats vagabunds anglesos i condemnats a catorze dies de presó, i a ell després de set dies el van deixar anar amb un bitllet cap a Marsella on s'havia de presentar al consolat britànic. Al consolat no el van ajudar i va haver de tornar a Anglaterra amb els pocs mitjans que va aconseguir gràcies a l'ajuda i la bona voluntat d'alguns francesos.

Aquesta mala experiència, però, no el va desanimar i el mes de març ho va tornar a intentar. Aquesta vegada va formar part d'un grup de vuit voluntaris que se separaren quan van arribar a París. Ell es va quedar deu dies a la ciutat amb els que tenien una certa experiència militar, fins que els van informar que formarien part d'una expedició amb exsoldats d'altres nacionalitats, que viatjarien des de Bordeus fins a Santander per ajudar la gent d'Astúries i el País Basc. L'expedició no va aconseguir arribar al seu destí. Després de dos intents, el vaixell de pesca amb el que volien arribar al nord d'Espanya, va haver de tornar cap a Bordeus perquè van ser detectats pels vaixells italians que ajudaven a Franco. Deu dies després del darrer intent, l'Alun i els seus companys van ser traslladats fins a Marsella amb tren; hi havia hagut un canvi de plans: la situació al País Basc era cada vegada més incerta i tenien un nou destí: Barcelona.

En Ron Liversegde i l'Abe Osheroff van tenir més sort que l'Alun i no van ser detinguts per les autoritats franceses, però el seu viatge des del Canadà i els Estats Units fou més llarg i també ple d'inconvenients. En Ron va posar com a excusa per viatjar cap a Europa que volia visitar l'Exposició Universal de París, que s'havia d'inaugurar a final del mes de maig de 1937. Havia trigat uns mesos a poder arreglar els papers necessaris per viatjar, i l'aval que li permetria sortir del

10. Periodista i escriptora feminista britànica, membre del Partit Comunista anglès. Fou l'editora de la revista antifeixista *Woman Today* a més d'autora de la novel·la distòpica *Man's World*.

país l'hi va signar el doctor James Lyle Telford, que uns anys després seria escollit alcalde de Vancouver i que també va facilitar la sortida d'altres brigadistes canadencs. L'1 de maig de 1937, mentre estava en una commemoració del dia del treballador, van avisar en Ron que havia de marxar cap a Toronto. Es va haver de presentar a l'oficina del Comitè d'Ajuda a Espanya, i allà li van indicar un hotel on es va allotjar uns dies amb altres voluntaris que esperaven per marxar. Com que tenia experiència en organitzacions obreres, el van escollir com a responsable d'un grup de quinze homes que viatjarien junts cap a Espanya. Els van donar diners, els bitllets de tren per arribar fins a Nova York i les instruccions del que havia de fer un cop allà per aconseguir els passatges per al vaixell que els havia de portar fins a França. Després de fer els contactes pertinents i d'estar cinc dies a Nova York, els quinze homes es van embarcar al *SS President Roosevelt*, on van intentar passar desapercebuts sense explicar a ningú els motius reals del seu viatge. Com recordaria en Ron anys després, el vaixell era ple de gent que com ell potser viatjava d'incògnit i per passar el temps intentava endevinar qui podria ser també un brigadista.

No s'equivocava, aquells mesos molts canadencs i estatunidencs havien sortit en diferents vaixells cap a Europa amb la intenció d'arribar a Espanya; alguns poques setmanes després compartirien destí amb en Ron tot i que en aquells moments encara ni es coneixien. Un d'ells era l'Abe Osheroff, que havia sortit de Nova York el 24 d'abril de 1937 en el vaixell *Vollendam*, en el qual també van viatjar en Robert Lee, de vint-i-tres anys, i en Salomon Davis, de vint-i-un, ambdós residents a Nova York. L'1 de maig de 1937 en dos vaixells diferents també havien embarcat molts homes que s'acabarien trobant amb en Ron i l'Abe a França. En Jack Freeman, un estudiant de només dinou anys que treballava a temps parcial en una oficina sindical de Nova York; en Claude Pringle, un miner afroamericà de quaranta-tres anys, veterà de la Primera Guerra Mundial, i en John Kozar, un mariner de vint-i-quatre anys de Pennsilvània, que vivia a Nova York, on havia participat l'any 1936 a la vaga dels mariners de la costa est, es van embarcar amb alguns companys més al vaixell *Britannic*.

Mentre que en Harry Rubin, un pescador de Brooklyn de vint-i-tres anys; en William Thomas, un maquinista de trenta anys de Filadèlfia; en George Millstone, que havia treballat com a administrador i distribuïdor del *New York Herald*, de trenta-sis anys, i en Sidney Shostek, un pintor i empaperador de parets de vint-i-cinc anys de Washington, van arribar a Europa amb el *Staten-dam*. En Sidney va dir a la seva mare que se n'anava de vacances a França, i malauradament, com molts dels seus companys estatunidencs i canadencs, mai més va tornar.¹¹

Sidney Shostek als anys trenta. Fotografia cedida per Wendy Lewis.

Tampoc van tornar a casa seva els sis brigadistes danesos que van seguir la ruta amb vaixell des d'Esbjerg fins a Bèlgica i d'allà a París. Els més grans d'aquest grup, amb vint-i-vuit anys, eren l'Ejnar Vigø, membre del grup antifeixista *Arbejderværnet*, i en Villy Børge Petersen, de les Joventuts Socialistes Daneses (DSU). Els seguia en edat Helmuth Christensen, de vint-i-set anys, que era membre del mateix grup antifeixista que l'Ejnar. La resta eren més joves: Ferdinand Koch, militant de les Joventuts Comunistes de Dinamarca (DKU), tenia vint-i-tres anys; en Kaj Rasmussen, que també era membre d'aquesta organització, en tenia dinou, i l'Henry Højbjerg, de les Joventuts Socialistes daneses,

11. Els vaixells en els quals van viatjar els brigadistes estatunidencs i un resum de les seves biografies es poden consultar a la base de dades elaborada per l'Abraham Lincoln Brigade Archives (ALBA), <<http://www.alba-valb.org/volunteers/browse>>.

només tenia divuit anys.¹² Quan van arribar París els van proporcionar uns bitllets de tren fins a Marsella, on havien d'esperar les instruccions que els permetrien poder entrar a Espanya. Altres brigadistes també havien arribat a aquesta ciutat portuària francesa aquells dies de finals de maig de 1937, entre ells Ron Liversedge, que amb els seus companys canadencs s'havien dividit en tres grups de cinc i havien viatjat des de París en compartiments diferents de tren per no aixecar sospites.

La majoria de voluntaris havien seguit aquest mateix camí. A París s'havien d'adreçar a les oficines de reclutament del Partit Comunista de França i havien estat uns dies a la capital francesa. En David Newman, per exemple, recordava com des d'aquesta oficina l'havien fet anar fins a una reunió al pis de dalt d'un restaurant. Allà hi va trobar entre cinquanta i seixanta estatunidencs i canadencs; ell era l'únic anglès i va quedar molt sorprès perquè eren molt bulliciosos i malgrat que teòricament parlaven el seu idioma, li sonava tot igual d'estrany com si hagués estat en una habitació plena de xinesos. Li van cridar l'atenció alguns dels homes que hi havia en aquella sala, sobretot l'Abe Osheroff, que anava amb en Solomon Davis. Poca estona després s'assabentaria que aquells homes tan sorollosos serien els seus companys de viatge, tal com li va explicar el líder del seu grup, Murray Nemeroff, un professor d'educació física

David Newman a Tarazona de la Mancha.
Fotografia cedida per Mark i Mo Newman.

12. *Seven Danes and the torpedoing of the Ciudad de Barcelona 30 May 1937.*

de vint-i-tres anys d'origen rus que vivia al barri de Brooklyn.¹³ En aquell moment en David Newman encara no tenia clar com arribarien a la seva destinació; els camins més habituals per travessar la frontera eren anar amb tren fins a Cervera i des d'allà entrar per Portbou fins a Figueres, on se solia concentrar als brigadistes al castell d'aquesta ciutat. Un altre camí era embarcar a Marsella en algun dels vaixells que sortien del seu port cap a Barcelona. El març de 1937, França havia tancat la frontera amb Espanya; per tant, semblava que l'opció més segura, el mes de maig, era intentar arribar a Barcelona per mar.

Marsella bullia de gent, però alguns dels homes que estaven a la ciutat, com en Sandor Voros, no veien gens clar l'opció d'anar en vaixell pel perill que suposava que les autoritats franceses no deixessin sortir l'embarcació i detinguessin els seus ocupants. En Sandor havia nascut l'any 1900 a Czegled, Hongria, va estudiar medicina, però l'any 1921 va emigrar amb la seva família als Estats Units, on va haver d'acceptar treballs precaris perquè no sabia parlar anglès. Va conèixer en primera persona les dures condicions laborals que patien els immigrants i aviat entrà en contacte amb el Partit Comunista que, com ell mateix explica a la seva autobiografia, li va donar unes idees inspiradores i un propòsit pel qual lluitar. Anys després era periodista del *Daily Worker*, el diari del Partit Comunista dels USA, i intentava arribar a Espanya per cobrir notícies per a aquesta publicació i fer altres tasques que li encarregués el partit. Decidit que ningú l'aturés en la seva missió, va demanar al seu contacte a la ciutat poder travessar la frontera per Andorra caminant per les muntanyes amb un grup d'homes que sortiria pocs dies més tard. Abans de marxar va conèixer un altre voluntari que, segons explica, havia estat ajudant a la seu de reclutament de les Brigades Internacionals de París. Es deia Albert Wallach i Sandor el descrivia com un “jove sorprenentment guapo, amb un somriure engrescador, una personalitat guanyadora i un fort caràcter militar”.¹⁴

13. <<http://www.alba-valb.org/volunteers/murray-nemeroff>. RGASPI, fons 545, inventari 6, arxiu 953, doc. 0098>.

14. *American Commissar, a memoir by Sandor Voros*.

© del text: Sònia Garangou i Tarrés, 2022

© de les fotografies: els seus autors i arxius corresponents, 2022

Fotografia de la coberta: Vaixell *Ciudad de Barcelona*.

Fons de Josep Bechdejú Bohigas. Arxiu Municipal de Malgrat de Mar

© d'aquesta edició: Pagès Editors, S L, 2022

Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida

www.pageseditors.cat

editorial@pageseditors.cat

Primera edició: maig de 2022

ISBN: 978-84-1303-364-8

DL: L 182-2022

Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, S L

www.bobala.cat

◀ imprès a **lleida** ▶

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.